

**GROENLINKS
ZIN IN DE TOEKOMST**

“ Meer doen voor de huismus “

Initiatiefvoorstel om de leefomstandigheden voor de Huismus in de stad te verbeteren

Groningen, 7 mei 2009

Harrie Miedema

De Huismus komt de laatste jaren in stedelijke gebieden steeds meer in de knel. Te weinig nestgelegenheid, te weinig veiligheid en te weinig voedsel. Ook in de stad Groningen neemt het aantal huismussen af en dreigt de mus uit de binnenstad te verdwijnen. De Huismus is zelfs zover achteruitgegaan dat hij op de Rode Lijst van bedreigde vogels terecht is gekomen! Vogelbescherming Nederland is een actie gestart voor een vogelvriendelijke stad welke actie door GroenLinks van harte wordt onderschreven.

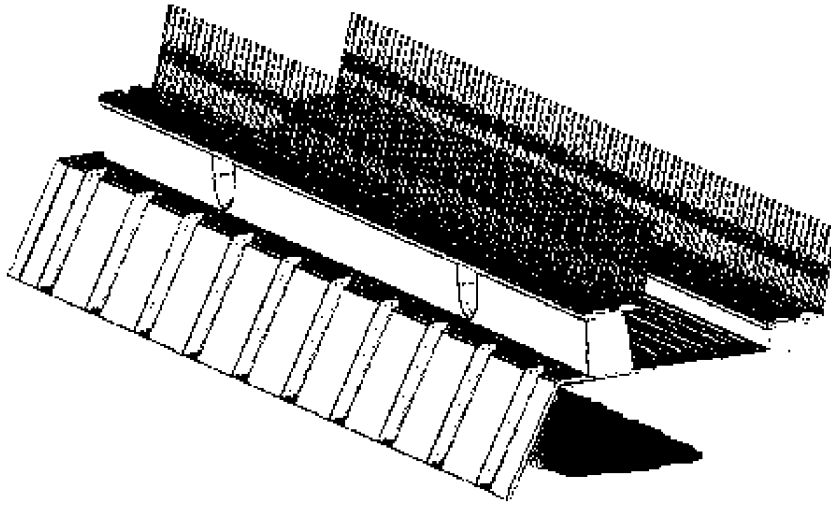
Natuur in de stedelijke omgeving is van groot belang voor een prettige leefomgeving. Groen is goed voor mensen en dieren. Vogels gelden daarbij als ambassadeurs voor een fraaie groene leefomgeving. Eerder heeft Groningen stimulerende maatregelen getroffen ten bate van de Gierzwaluw en de Huiszwaluw. Nu is wat GroenLinks betreft de Huismus aan de beurt.

Het gaat niet goed met de Huismus. In enkele decennia is het aantal broedparen gehalveerd. Wie had kunnen denken dat de - tot voor kort - meest algemene vogel van ons land op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels terecht zou komen? De lijst van alle vogelsoorten die in de gevarenzone verkeren.

Gevoel van ongeloof. Klopt dat wel? Er zijn plaatselijk toch mussen genoeg? Inderdaad, maar met een halvering van hun aantallen in nog geen halve eeuw - een trend die de laatste 10 jaar ook nog in een stroomversnelling is geraakt - gaat het dus erg snel bergafwaarts met de Huismus. Straks niet of nauwelijks mussen meer om het huis, op pleinen en terrassen in de binnenstad? Moeten we die gezellige druktemakers met hun vrolijk getjilp en vrijpostige manieren echt missen? Dat zal toch niet waar zijn?

De Vogelbescherming is daarom in actie gekomen en de GroenLinks raadsfractie in Groningen neemt het initiatief om in de stad Groningen een aantal maatregelen voor te stellen die een bijdrage kunnen leveren aan behoud en versterking van de mussenpopulatie.

1. Stimuleren gebruik van de vogelvide

Vogelvide

Mussen hebben een gebrek aan nestgelegenheid. Een belangrijke oorzaak is de verplichting in het bouwbesluit om gaten in gebouwen te dichten. Onder daken gebeurt dit momenteel nog door het aanbrengen van vogelschroot: een lange kunststof kam die verhindert dat huismussen onder de pannen een nest kunnen bouwen. De Vogelvide, die sinds begin dit jaar op de markt is, lost dit probleem op.

De Vogelvide is simpel gezegd een platte nestkast van kunststof die over de gehele breedte van het dak kan worden aangebracht. Op maat gemaakte invliegopeningen bieden huismussen toegang tot hun onderkomen. De in kolonie levende vogels kunnen met meerdere tegelijk een nest bouwen in de vide. De Vogelvide wordt aangebracht bij de onderste rij pannen op het dak, ter hoogte van de dakvoet en voldoet aan de volgende eisen:

- past onder alle soorten pannen en op alle soorten pannendaken;
- waarborgt een goede ventilatie van het dak;
- voorkomt dat vogels verder onder de pannen kruipen, zodat vervuiling wordt tegengegaan en ventilatie onder het dak wordt bevorderd;
- duurzaam en eenvoudig, zowel in de professionele bouwwereld als door particulieren toe te passen.

De Vogelvide is de afgelopen jaren met goed resultaat getest in Noordwijk, Amsterdam, Alkmaar en Hardenberg.

2. Behoud van heggen en stimuleren aanleg daarvan

Huismussen zijn voorzichtige foerageerders welke het liefste vanuit heggen of struiken opereren. Voor hen is dekking tegen roofvogels en katten heel belangrijk.

Met het verdwijnen van onkruidveldjes en rommelhoekjes is voor de huismus een belangrijke voedselbron verloren gegaan. Niet alleen in de vorm van zaden, maar mogelijk ook in de vorm van insecten. Struiken, heggen en hagen, ofwel ‘middelhoog groen’ vormen een belangrijk habitatelement voor de Huismus; mussendichtheden liggen veel lager waar deze ontbreken (Gough 2005). Met de geleidelijke verwijdering van middelhoog groen uit stadsparken, particuliere tuinen en openbaar groen gingen mogelijkheden voor beschutting, dekking en nestelen verloren en namen ook de foerageerkansen af waardoor de beschikbaarheid van dierlijk en plantaardig voedsel is gedaald. Een afgenomen voedselaanbod en het verdwijnen van mogelijkheden tot beschutting en dekking zou de toegenomen sterfte kunnen verklaren.

Het verdwijnen van heggen, hagen of stuiken is daarmee één van de oorzaken van de forse afname van het aantal huismussen. Ook muurbegroeiing zoals Klimop, Wingerd, Heester of Clematis kan veel dekking bieden aan mussen en andere vogels. Het is daarom belangrijk dat particulieren bij erf afscheidingen bestaande heggen behouden of opnieuw aanleggen in plaats van het plaatsen van schuttingen. De gemeente Groningen kan dat zelf stimuleren door in de openbare ruimte bestaande heggen en middelhoog groen te behouden en door de aanleg van heggen en struiken welke van belang zijn voor de leefwereld van vogels te bevorderen. Voorts zouden particulieren gewezen kunnen worden op de meerwaarde voor o.a. de leefwereld van de Huismus indien men heggen niet vervangt door schuttingen.

3. De Huismus op school

De gemeente Groningen heeft vorig jaar besloten om natuur- en milieueducatie op een nieuwe leest te schoeien. De educatie moet meer praktijkgericht worden, wat betekent dat de jeugd meer naar buiten moet om de natuur te ervaren. Het beschermen van de Huismus is bij uitstek geschikt om via scholen de jeugd kennis te laten nemen met de natuur. Er kunnen vogelvides voor mussen aan of bij scholen worden geïnstalleerd of nestkasten opgehangen, de schoolomgeving kan musvriendelijker worden ingericht met heggen, klimop en ander struikgewas, er kunnen broodkruimels voor de mussen gestrooid worden en de schoolkinderen kunnen via een lespakket veel leren over de Huismus en over andere stadsvogels. Onderdeel van het project kan zijn dat schoolkinderen leren om zelf een nestkast of mussenpot te maken, die ze thuis kunnen ophangen. Bij de bouw van nieuwe schoolgebouwen zouden standaard nestkasten voor huismussen, maar ook voor andere vogels zoals Zwarte roodstaart en Gierzwaluw en verblijfplaatsen voor vleermuizen in de spouwmuren moeten worden opgenomen (dit in overleg met de afdeling stadsecologie). Daarnaast zou in deze nestkasten bij scholen kunnen worden gewerkt met webcams, zodat scholieren de vogels goed kunnen volgen in de broedtijd.

Door middel van gerichte informatievoorziening kunnen scholen benaderd worden om mee te doen aan het huismussenproject. Vooral voor scholen waar al huismussen voorkomen in het schoolgebouw of in de directe omgeving is dit interessant.

4. Concrete maatregelen

Om het bovenstaande te realiseren hebben we een aantal concrete maatregelen uitgewerkt:

1. Particulieren en bedrijven die een bouwvergunning aanvragen voor de renovatie van hun dak worden geadviseerd de Vogelvide toe te passen in plaats van het gebruikelijke vogelschroot;
2. Met projectontwikkelaars en woningbouwcorporaties wordt afgesproken om zoveel mogelijk Vogelvides toe te passen bij de bouw en renovatie van (nieuwe) woningen en voorts te bekijken in welke gebouwen in eigendom van de gemeente Vogelvides van meerwaarde kunnen zijn ter ondersteuning van het leefgebied van de Huismus;
3. Aan de eerste 100 particulieren die een Vogelvide willen aanbrengen bij de renovatie van hun dak wordt een eenmalige stimuleringsubsidie ter beschikking gesteld voor de aanschafkosten van de Vogelvide of een gedeelte daarvan onder de voorwaarde dat er maximaal voor 6 meter door de gemeente wordt gesubsidieerd. De Vogelvide kost ca € 29 per meter, zodat de kosten van dit voorstel beperkt blijven tot maximaal € 17.400;

4. Door de afdeling stadsecologie wordt, in samenspraak met woningbouwcorporaties en natuurorganisaties uit de stad, een plan opgesteld om bestaande heggen, hagen, struiken en muurbegroeiingen (Klimop) welke voor vogels en de huismus in het bijzonder van belang zijn, te behouden en waar mogelijk te stimuleren dat in de openbare ruimte nieuwe heggen worden aangeplant, juist op plaatsen waar de woon- en leefomstandigheden van de huismus kunnen worden versterkt;
5. In de communicatie met de bevolking wordt aandacht besteed aan de woningnood van mussen door middel van een folder en via de gemeentepagina in de Gezinsbode, inclusief informatie over de in punt 3 geformuleerde stimuleringssubsidieregeling en met een verwijzing naar meer informatie die beschikbaar is op de website van de Vogelbescherming (www.vogelbescherming.nl).
6. In samenwerking met natuurorganisaties wordt onderzocht waar de huismuskolonies in de stad zich bevinden en waar hun slaappleatsen zich bevinden. Vervolgens wordt dit in kaart gebracht en wordt alles in het werk gesteld om de kolonies en hun slaappleatsen zoveel mogelijk te beschermen. Dit betekent o.a. dat als mensen een vergunning aanvragen om hun dak te verbouwen of te slopen, er eerst gekeken wordt of zich op die plek een huismuskolonie bevindt en zo ja, dan worden ze gewezen op het verbod uit de Flora en faunawet om Rode Lijstsoorten zoals de Huismus, te verstoren, verwonden, doden of verontrusten.
7. In het kader van natuur- en duurzaamheidseducatie wordt onderzocht of er in samenwerking met natuurorganisaties een huismussenproject voor basisscholen in de stad kan worden opgezet.

Besluit

De fractie van GroenLinks stelt u voor te besluiten:

1. Het college van B&W te verzoeken de haalbaarheid van de hierboven genoemde maatregelen te onderzoeken en nog dit jaar de resultaten van dit onderzoek te presenteren, gecombineerd met een voorstel voor verbetering van de leefomstandigheden voor de Huismus in Groningen.

Namens de fractie van GroenLinks

Harrie Miedema

De huismus anno 2008

Update van het actieplan huismus van Vogelbescherming Nederland

2

Inhoud

1. Aanleiding
2. Samenvatting
3. Hoe groot is de achteruitgang
4. Nestgelegenheid
5. Voedsel
6. Veiligheid
7. Populatie behoud en -herstel?

Voorkant: Volwassen mannetje huismus in zomerkleed. Foto: Martin Hierck

Achterkant: onvolwassen huismus. Foto: Hans Peeters

3

Aanleiding

Tot voorkort was de mus zo algemeen dat er maar weinig aandacht voor was. Dat is tegenwoordig anders. Sinds 5 november 2004 staat de huismus op de Rode lijst van Nederlandse bedreigde broedvogels. Het is een mediageniek vogeltje gebleken, de kranten stonden er vol van. Dat de huismus in aantal achteruit gaat is inmiddels algemeen bekend. In den lande zijn tal van huismussenprojecten gestart. Sommige zijn zeer succesvol gebleken andere veel minder. Een ding is duidelijk: de huismus is hot.

Actieplan Huismus van Vogelbescherming Nederland is slechts 3 jaar oud, maar blijkt op een aantal punten al ingehaald door de tijd. Een belangrijke veroudering is dat de veronderstelde oplossingen heel ééndimensionaal zijn. Inmiddels is wel duidelijk dat er niet één reden is aan te wijzen waarom de huismus zo hard achteruit gaat. Er is nieuw onderzoek gestart, met name in het buitenland, waar de huismus er ook niet best voorstaat. Dit document probeert een beeld te geven van de huidige stand van zaken en de actuele kennis over de huismus. Waar mogelijk is geprobeerd de gegevens zo te vertalen dat ze direct toepasbaar zijn in de praktijk.

De huismus gaat overigens niet overal in aantal achteruit. In sommige delen van Europa, waaronder delen van landelijk Oost-Nederland, is de stand van de huismus nog stabiel. Dit verhaal gaat voor een belangrijk deel over het verstedelijkte westen van ons land. Maar het is ook een waarschuwing. Want wat daar gebeurd kan ergens anders ook gebeuren als we niet oppassen.

Het is tegenwoordig moeilijk voor te stellen hoe algemeen de huismus ooit geweest is.

Een groep van 160 huismussen wordt gevoerd in het Amsterdamse Vondelpark in 1927.

Foto uit de collectie van het gemeente archief van Amsterdam

Samenvatting

Er is niet één reden aan te wijzen waarom de huismus in aantal achteruit gaat.

Hoewel de huismus een uitgesproken cultuurvolger is en bovendien uitermate veelzijdig, is de huismus eigenlijk een veeleisende soort. Vanzelfsprekend heeft elke soort, zo ook de huismus, zijn eigen specifieke wensen. Tot voor kort was de soort echter zo algemeen dat niemand daar bij stilstond. Als één van de factoren ontbreekt, zullen er geen mussen zitten. Alleen het aanbrengen van nestgelegenheid –zoals in veel plannen staat- is niet voldoende. Geschikt huismussenhabitat bestaat uit de volgende elementen

- ruim voldoende nestgelegenheid
- continu voedsel in de directe omgeving van dekking
- voldoende inheems groen als leverancier van eiwitrijk voedsel voor de jongen
- evergreens in hagen of gevelbegroeiing
- zandbad
- water

Alle voorzieningen dienen dichtbij elkaar te liggen, bij voorkeur binnen een straal van een paar honderd meter. Bovendien spelen groepsgrootte en uitwisseling tussen verschillende groepen een belangrijke rol. Geïsoleerde populaties van minder dan 10 paar zullen in de regel verdwijnen.

Kolonies in kinderboerderijen, maneges, dierentuinen, stations e.d. zijn de laatste bolwerken in het stedelijk gebied. Behoud van deze bolwerken is essentieel voor het behoud van de huismus, van hieruit kan de populatie zich herstellen. Omdat de voorziening voor de huismus op een zeer klein oppervlak gerealiseerd kunnen én moeten worden, kan middels de aanleg van stapstenen –kleine stukken voorkeursbiotoop- contact tussen verschillende leefgebieden en populaties bestaan. Huismussen verplaatsen zich door gaans over geringe afstand. Nieuwe gebieden, of oude gebieden die weer geschikt zijn, moeten binnen de actieradius van de huismus liggen. In veel gevallen zullen de voorziening voor huismussen helemaal geen ruimte innemen. Het gaat dikwijls immers om keuzes die mensen maken in de inrichting van hun eigen leefomgeving. De eerste voorwaarde voor de aanwezigheid van mussen, is de aanwezigheid van mensen.

5

Hoe hard gaat de huismus achteruit?

Dat de huismus in aantal achteruit gaat is inmiddels algemeen bekend. In heel West-Europa verdwijnt de mus in hoog tempo uit het stedelijk gebied. Lokaal is de soort zelfs verdwenen. De huismus gaat overigens niet overal in aantal achteruit. Zelfs binnen onze landsgrenzen zijn duidelijke verschillen. In het landelijk gebied in 'hoog Nederland' is de stand vanaf 1990 op het oog stabiel. Het zwaartepunt van de populatie heeft echter altijd in de grote steden gelegen en juist daar verdwijnt de soort. In de binnenstad van bijvoorbeeld Den Haag en Amsterdam is de achteruitgang bijna 100%. Dit verschijnsel speelt zich niet alleen af in de grote steden van Nederland, maar in de meeste West-Europese steden. Achteruitgang is dan ook geconstateerd in 20 andere Europese landen¹. In slechts drie kleine landen² is sprake van een lichte toename. In de andere Europese landen is de stand stabiel.

Figuur 1: Index van de Huismus in Nederland vanaf 1990 naar verschillende gebiedstypes.

Bron: SOVON

De achteruitgang gaat –waar bekend- samen met veranderingen in de landbouw en stadsinrichting. Overigens is in de meeste, maar niet in alle, Europese steden sprake van achteruitgang. De verschillen tussen de steden onderling zijn echter enorm. In plattelandsgemeentes is vaak nauwelijks sprake van achteruitgang. In de metropolen Berlijn en Parijs blijkt de stand van de huismus ook min of meer stabiel, maar in bijvoorbeeld Londen is achteruitgang enorm. Hier is de huismus, net als in Amsterdam, lokaal verdwenen. In het verschil tussen deze steden schuilt mogelijk een belangrijke reden voor de achteruitgang. Ondanks de op het oog gunstige situatie in Parijs en Berlijn is de landelijke trend ook voor Frankrijk en Duitsland negatief.

¹ Noorwegen, Zweden, Finland, Estland, Letland, Litouwen, Denemarken, Groot-Brittannië, Nederland, België, Luxemburg, Frankrijk, Tsjechië, Slowakije, Oekraïne, Kroatië, Joegoslavië, Griekenland en Turkije

² Andorra, Armenië en Canarische Eilanden

6

Figuur 2. Europese trend van de Huismus. Bron: EBCC

blauwe pijl = afname, zwarte pijl = toename, zwarte balk = stabiel, witte balk = trend onbekend

De achteruitgang in Europa als geheel wordt beschreven als 'moderate recent decline'

[gematigde recente afname] en wordt in zijn geheel geschat op 10%. De achteruitgang in

ons land is dermate groot dat de soort sinds 5 november 2004 op de Rode Lijst van

Nederlandse broedvogels staat. In het Verenigd Koninkrijk staat de huismus ook op de rode lijst, daar ging de huismus de afgelopen 25 jaar achteruit met 51%.

Door mensen is de huismus geïntroduceerd in veel landen buiten het eigenlijke

verspreidingsgebied³. De kolonisatie van nieuw gebied is in volle gang en de huismus bereikt

steeds meer nieuwe gebieden. In Zuid-Amerika neemt de soort nog steeds in aantal toe. In

2001 vond het eerste broedgeval plaats in Guyana. Deze vestiging is onderdeel van een

spectaculaire areaaluitbreiding in Brazilië, waar de huismus in vijf jaar tijd het broedareaal

uitbreidde met 800 kilometer, voornamelijk langs infrastructuur. Hoewel de huismus bekend

staat als een honkvaste standvogel, tonen deze koloniseringscijfers aan dat de huismus als soort in staat is zich in geschikt biotoop snel uit te breiden. De soort moet dus geacht worden in staat te zijn de verloren broedgebieden te herkoloniseren, wanneer deze weer voldoen aan de wensen van de huismus. Verplaatsingen over grote afstanden worden vrijwel uitsluitend ondernomen door eerstejaars vogels. Eenmaal gevestigd speelt het leven van de huismus zich af binnen een zeer beperkt leefgebied. Meestal binnen een straal van een paar honderd meter. In het broedseizoen zelfs minder dan dat. De zwerfende jongen komen uit het geboorteoerschot van een lokale populatie. Al in de jaren '80 was bekend dat lokale populaties kleiner dan 10 paar een negatief broedsucces hebben en alleen voortbestaan door aanwas van buiten. Bovendien bleken populaties groter dan 25 paar over het algemeen *self supporting* zijn. Bij koloniegroottes daar tussen is het saldo wisselend en afhankelijk van lokale factoren of veranderlijke factoren zoals het weer. Populaties in suburbaan gebied hebben in de regel een beter broedsucces en een hogere levensverwachting dan populaties in hoogstedelijk gebied en op het platte land. Tussen deze verschillende lokale populaties is

³ Europa, Noord Afrika en een deel van Azië

7

wel veel uitwisseling van vooral jonge vogels, met name buiten het broedseizoen. Deze uitwisseling is cruciaal voor het voortbestaan van de huismus als soort. Geïsoleerde populaties met minder dan 10 paar sterven langzaam uit. De afstand waarover huismussen zich in Nederland verplaatsen is echter zelden groter dan vijf kilometer en meestal zelfs minder dan twee kilometer. Deeltrek over grotere afstanden is in West Europa wel vastgesteld in onder andere het westen van Frankrijk

Recente huismusseninventarisaties, die her en der lokaal zijn geïnitieerd, tonen een overeenkomstig karakteristiek beeld. *Grosso modo* geldt de volgende stelling: in de concentrisch gegroeide steden is de verspreiding momenteel beperkt tot de naoorlogse wijken met tuinen. De huismus ontbreekt nu in de oude stadskernen en heeft de omringende nieuwbouwwijken nog niet kunnen bevolken. De huismus heeft als soort de mens altijd gevolgd. In de nieuwbouwwijken, die het nieuwe kerngebied van de soort zouden kunnen, is dat niet meer of nog niet het geval. Zij heeft zich tot nu toe dus alleen kunnen handhaven in het subbiotoop waar de soort voorheen het meest succesvol was.

Figuur 4a Schematische weergave van de verspreiding van vóór de sterke achteruitgang [links]

De stand van de huismus is het hoogst in suburbaan gebied. Door positieve reproductie en hogere levensverwachting voorziet de binnenstad en het landelijk gebied van de noodzakelijke aanwas. In het landelijk gebied zijn bolwerken met een hoge dichtheid in dorpen en rond boerderijen met veeteelt.

Figuur 4b. Schematische weergave van de verspreiding van huismussen in het begin van de 21^e eeuw [rechts] In het suburbaan gebied is de dichtheid van de huismus nog steeds het hoogst, maar lager dan voorheen omdat de soort lokaal is verdwenen. In de binnenstad ontbreekt de huismus. De uitwisseling is gestopt. Of dit komt door het ongeschikt worden van het gebied of door onvoldoende aanwas is niet duidelijk. Mogelijk spelen beide factoren een rol. Vanuit het suburbaan gebied worden in beperkte mate nieuwbouwwijken gekoloniseerd, als deze voldoende groen zijn. In het landelijk gebied zijn nog steeds bolwerken in dorpen en rond boerderijen, indien deze nog in bedrijf zijn. Het is niet duidelijk in welke mate vanuit hier nieuwbouwwijken worden gekoloniseerd.

Dichtheid is weergegeven van wit = geen huismussen, naar rood = hoge dichtheid

Blauwe pijlen geven mate van uitwisseling weer.

8

Nestgelegenheid

Huismussen zijn bijzonder vindingrijk als het gaat om het vinden van een nestplaats. Ze nestelen meestal in holtes, bij voorkeur in huizen. Ze nestelen ook wel in nestkasten en bij hoge uitzondering wordt zelfs een bolvormig nest gebouwd, bijvoorbeeld in een dichte struik of een tussen dakbalken. Het verdwijnen van nestgelegenheid is niet de enige, maar wel een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van de huismus. Eeuwen lang heeft de mens de huismus onbedoeld een ruime keuze aan nestmogelijkheden geboden in gebouwen en huizen, met name onder daken. Vanaf 1992 is middels artikel 3.115 van het Bouwbesluit verplicht om gaten groter dan 10 mm dicht te maken. Dit gebeurt onder daken door middel van het aanbrengen van vogelschroot.

Vogelschroot, officieel vogel en muiswering, maakt daken ontoegankelijk voor vogels waarbij

de voor het dak noodzakelijke ventilatie gewaarborgd blijft. De ventilatie onder de dakpannen, die belangrijk is voor conditie van het verplichte isolatiemateriaal, werd in hoge mate belemmerd door de aanwezigheid van mussennesten.

• De toelichting bij dit voorschrift luidt:

Het doel van dit artikel is zoveel mogelijk te voorkomen dat ratten en muizen door openingen in een bouwwerk doordringen. Er bestaat anders een grote kans dat zij zich in de spouw van een gevel of onder de dakpannen nestelen met alle risico's voor de verspreiding van ziekten. De uitzonderingen op de eis betekenen onder meer, dat een schoorsteen van een bouwwerk niet behoeft te worden voorzien van een rooster
Karakteristieke nesten van de huismus onder de onderste rij dakpannen [links] en vogelschroot dat ontworpen is om dat te voorkomen [rechts] Foto's: Hans Borra / comfortdak

Het is duidelijk niet de bedoeling dat dieren de constructie van een gebouw binnen kunnen dringen. Het is derhalve de gebouweigenaar die beslist of een gebouw nestgelegenheid zal bieden aan vogels.

Deze efficiëntie in de bouw heeft technische voordelen, maar heeft ook, als belangrijke keerzijde, een onbedoelde bijdrage geleverd aan het verdwijnen van de huismus. Sinds de invoering van het bouwbesluit is in meer dan honderdduizend Nederlandse woningen vogelschroot geplaatst. Uiteindelijk zullen alle pannendaken ongeschikt zijn als nestplaats voor de huismus.

Een opening in een muur of een dak mag echter best breder zijn dan 1 cm, mits deze opening maar niet in verbinding staat met de binnenruimte. Als een alternatief voor vogelschroot is daarom de Vogelvide ontwikkeld door de firma Comfortdak in samenwerking met Vogelbescherming Nederland. Dit bouw materiaal voldoet bouwtechnisch en juridisch aan

9

dezelfde eisen als vogelschroot, maar maakt de onderste rij dakpannen juist geschikt als nestplaats voor huismussen en andere kleine vogels. De Vogelvide is specifiek ontwikkeld voor hellende daken.

In de regel moeten huismussen erg wennen aan veranderingen in hun leefomgeving. De vraag was dan ook: "Wordt de Vogelvide als nieuwe nestmogelijkheid geaccepteerd?" Daarom werd de Vogelvide gedurende twee broedseizoenen getest in vier steden: Alkmaar, Amsterdam, Hardenberg en Noordwijk. Op drie van de vier testlocaties hebben de mussen interesse getoond in de Vogelvide en op twee van deze locaties is door meerdere paartjes daadwerkelijk gebreed. Huismussen blijken in staat om in de Vogelvide eieren uit te broeden en jongen te voeren, luidde de conclusie van deze testperiode. Door dit bemoedigende resultaat heeft Vogelbescherming Nederland besloten het concept te laten ontwikkelen tot een eindproduct. De Vogelvide is de eerste belangrijke stap in het keren van de achteruitgang van de huismus. De Vogelvide wordt geproduceerd door Monier b.v.

In beperkte mate maken huismussen ook gebruik van nestkasten. De regionale verschillen in de voorkeur van huismussen voor nestkasten zijn groot. Lokaal werd onderzoek gefrustreerd doordat de aanwezige huismussen geen gebruik maakten van speciaal voor dit doel opgehangen nestkasten, terwijl dat op andere plekken geen enkel probleem gaf. Nestkasten voor huismussen zijn waarschijnlijk alleen zinvol in gebieden waar voldoende nestgelegenheid ontbreekt.

Huismussen staan bekend als koloniebroeders. Een lokale populatie bestaat doorgaans uit verschillende subkolonies, kleine clusters van nesten. Het ophangen van nestkasten kan nuttig zijn, maar het ophangen van één nestkast is zinloos.

Zoals eerder gezegd: huismussen zijn bijzonder creatief in het vinden van een nestplaats. Maar als de andere biotoopeisen van de huismus in de omgeving ontbreken, ontbreekt ook de huismus.

Biotoopeis van de huismus

• ruim voldoende nestgelegenheid in geschikt biotoop

Ventilatievoorziening

Bescherming dakconstructie

Toegang voor mussen en

bescherming tegen kraaien etc.

Voorziening gootplank (en folie)

Variabele overlap

10

Voedsel

Huismussen hebben een zeer gevarieerd menu, de voedselkeuze wordt vooral bepaald door wat lokaal aanwezig is. Toch speelt voedselkeuze een cruciale rol in de overleving van de soort. Beplanting, vooral het soort groen en de kwaliteit ervan, is bepalend voor het succes van de huismus. Sierbeplanting en groenblijvende struiken worden wel gebruikt als dekking, maar worden gemeden als voedselbron.

Voedselbiotoop en broedsucces

Huismussen zitten bij voorkeur op plaatsen waar een constant voedselaanbod is.

Kinderboerderijen, maneges en dierentuinen zijn de laatste bolwerken van huismussen in het stedelijk gebied. Volwassen huismussen voeden zich met allerlei lokaal aanwezig voedsel.

Meer natuurlijke voedselbronnen zijn de zaden van inheemse planten zoals: varkensgras [verwant aan boekweit], melganzevoet, straatgras en vogelmuur. De term 'overhoekjes', die vaak in relatie met huismussen wordt gebruikt, doelt op plekken waar dergelijke inheemse planten blijven staan. Deze planten -door velen beschouwd als onkruid- leveren niet alleen zaden, maar hierop zitten bladluizen die het belangrijkste voedsel zijn voor de jongen in de eerste twee weken van hun leven [de nestfase]. Bij onvolwassen huismussen bestaat 70% van het menu uit dierlijk voedsel. In de rest van hun leven zijn huismussen weinig kieskeurig als het om eten gaat. Bij volwassen mussen is het aandeel dierlijk voedsel slechts 7%.

Aanwezigheid van ongewervelde dieren in het broedgebied is bepalend voor het broedsucces van de huismus. Bij een tekort aan bladluizen en andere langzame kleine insecten neemt het broedsucces van de huismus af. Het stedelijk groen is tegenwoordig vaak afwezig en indien aanwezig van dergelijk gekunsteld hoge kwaliteit dat bladluizen ontbreken. Vaak gaat het om uitheemse plantensoorten, waar inheemse insectensoorten niet op kunnen leven.

De kans op overlijden is groter als een hoog percentage plantaardig voedsel aan de jongen is gegeven in de nestfase. Met name sterfte onder de nestjongen in de eerste 5 a 6 dagen nadat deze uit het ei zijn gekomen. Bij gebrek aan insecten geven mussen hun jongen plantaardig voedsel. Plantaardig voedsel in de nestfase leidt bij de overgebleven jongen tot een lager lichaamsgewicht en lagere overleving in eerste 10 dagen na uitvliegen. Het broedsucces is ook lager als vnl. mieren i.p.v. spinnen en bladluizen worden gevoerd. Bijvoeren met meelwormen, verhoogde het broedsucces in Londen tegenover plekken waar niet werd bijgevoerd. Hoge sterfte en laag gewicht leiden in suburbaan gebied tot versnelde afname van de populatie. Terwijl het positieve saldo t.o.v. urbaan en landelijk gebied de populatie voorheen juist voorzag van voldoende aanwas. Onderzoek in Hamburg toonde aan dat door voedselgebrek tweede en derde broedsels achterwege blijven. Terwijl eerder onderzoek in Rotterdam al uitwees dat juist de jongen van deze latere legsels een hogere overlevingskans blijken te hebben.

Bijvoeren

Voeren van mussen is in geschikt leefgebied in principe niet nodig. Bijvoeren in de winter kan geen kwaad. Bijvoeren in het broedseizoen draagt in de eerste plaats bij aan de voedselbehoefte van de oudervogels, waardoor deze meer tijd hebben om geschikt voedsel te zoeken voor de jongen. Wanneer er in de omgeving te weinig eiwitrijk voedsel voor de jongen te vinden is, zullen de ouders de jongen bijvoeren met wat door mensen wordt aan geboden. Het behoeft geen betoog dat dit geen structurele oplossing is. Bijvoeren met standaard vogelvoer in ongeschikt biotoop leidt er toe dat huismussen dit voer aan hun jongen geven, met de eerder genoemde negatieve effecten, zoals sterfte van de nestjongen.

Biotoopeis van de huismus

- continu voedsel in de directe omgeving van dekking
- voldoende inheems groen als leverancier van eiwitrijk voedsel voor de jongen.

11

Veiligheid

Dekking

Voldoende dekking is een derde essentieel onderdeel van het huismussenhabitat. Een dichte groene heg is het best. Een begroeide gevel of schutting is ook goed, bijvoorbeeld met een altijd groene plant zoals klimop; een dichte bosrank [clematis], bruidssluier of kamperfoelie is ook prima. Maar ook hierin is de huismus weinig kieskeurig. Zelfs loze ruimtes in gebouwen, beelden en andere open constructies worden gebruikt als schuilplaats mits er een vrije aanliegroute is en de rest van de omgeving voldoet aan de wensen van de mus. Sierbeplanting en groenblijvende struiken worden wel gebruikt als dekking en kunnen dus een belangrijke plek in nemen in het leefgebied van de huismus. De evergreens van de sierbeplanting worden echter niet gebruikt als voedselbron. De huismus zoekt zijn voedsel bij voorkeur slechts enkele meters uit de dekking. Één enkele struik kan strategisch zeer belangrijk zijn voor een lokale populatie als uitvalsbasis naar een goede voedselbron. Het verdient aanbeveling om het gedrag van lokale populaties te bestuderen alvorens groenbeheer plaatsvindt. Voldoende dekking is niet alleen essentieel voor de veiligheid overdag, maar dient ook als collectieve slaapplek. Huismussen slapen ook wel in hun nesten, maar daarbij gaat het meestal om vrouwtjes in de broedtijd en zeer jonge vogels. Het is waargenomen dat nesten ook werden gebruikt als slaapplek bij zeer koud weer. Ook hier speelt efficiëntie in de stedenbouw een belangrijke rol. Inkrimping is een belangrijk principe in de huidige planologie van Nederlandse steden. Kleine stukjes stedelijk groen worden opgeofferd aan huizenbouw. Door de hoge grondprijs in steden blijken dergelijke waardeloze overhoekjes economisch juist zeer waardevol. Evenals bij het vogelschroot moet gezocht worden naar een geïntegreerde oplossing, bijvoorbeeld door het toepassen van groene gevels.

Groepsgrootte

Veiligheid van de huismus wordt niet alleen bepaald door dekking, maar in hoge mate door de groep. Voor een goed rendement moeten voorzieningen voor huismussen dan ook in ruime mate worden gerealiseerd. Veel essentiële handelingen zijn bij de mussen collectieve gebeurtenissen, zoals: balts, hygiëne en fourageren. De rol van de sociale processen mogen niet worden onderschat. Bij voorbeeld: baltsende huismus mannetjes blijken succesvoller in een groep van tien of meer individuen dan wanneer zij alleen zijn of in een klein groepje. Voor de hygiëne is het noodzakelijk dat zowel een water- als een zandbad aanwezig zijn. Deze mogen nooit te ver uit de dekking liggen. Een zandbad ontstaat haast vanzelf in geschikt biotoop onder dichte groene hagen waar nauwelijks regen valt.

Predatie

Synchroon met de achteruitgang van de huismus uit het stedelijk gebied, heeft de sperwer het stedelijk gekoloniseerd. Na een totaalverbod op het gebruik van DDT –de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang- in 1975 herstelde de stand van de sperwer zich en breidde de soort zijn leefgebied in Nederland uit. In de binnenstad Amsterdam bleek 90% van de prooitoevoer op een sperwernest te bestaan uit huismussen. De sperwer heet in het Engels niet voor niets sparrowhawk [mussenhavik]. Het broedsucces van de sperwer is hier alweer over het hoogtepunt heen, mogelijk speelt de snelle afname van de huismus hierin een rol. Predatie druk was in de hoogtij dagen van de huismus waarschijnlijk veel groter dan nu. Soorten als torenvalk en kerkuil nestelden in het begin van de 20^e eeuw tot in het hart van de grote steden en voedden zich daar voornamelijk met huismussen.

Biotoopeis van de huismus

- voldoende dekking en groepsgrootte
- zandbad en water

12

Populatiebehoud en –herstel?

Biotoop

Het natuurlijke habitat van de huismus is niet bekend, of in ieder geval zijn wetenschappers daar niet eensgezind over. De verspreiding over Europa is geschied in relatie met mensen. De eerste aanwijzingen voor het voorkomen van de huismus in Nederland stammen uit de bronstijd. Hoewel over het algemeen werd aangenomen dat de akkerbouw heeft bijgedragen

aan de verspreiding van de huismus is de relatie met veeteelt veel duidelijker. Waar huisdieren in een gesloten setting worden gehouden is immers constant voedsel, dekking en nestgelegenheid aanwezig. Geïsoleerde populaties op eilanden [b.v. in Het Kanaal tussen Engeland en Frankrijk] zijn verdwenen nadat de veeteelt was gestopt. Op de Balkan zijn mussen verdwenen van plaatsen waar geen kippen meer werden gehouden en alleen nog grootschalige landbouw plaats vindt. Deze kennis was al langer bekend, maar de relatie met soortbescherming is niet eerder gelegd.

Hoewel de huismus een uitgesproken cultuurvolger is en bovendien uitermate veelzijdig, is de huismus eigenlijk een veeleisende soort. Vanzelfsprekend heeft elke soort, zo ook de huismus, zijn eigen specifieke wensen. Tot voor kort was de soort echter zo algemeen dat niemand daar bij stilstond. Als één van de biotoopfactoren [nestgelegenheid, voedsel en veiligheid] in een gebied onvoldoende is bedeed, zullen er geen mussen zitten. Alleen het aanbrengen van nestgelegenheid –zoals in veel lokale plannen staat- is dus niet voldoende.

Figuur 3. Model weergave van de uitwisseling tussen huismuspopulaties.

Tussen lokale huismuspopulaties is uitwisseling van vitaal belang. Populaties kleiner dan 10 paar hebben in de regel een negatief broedsucces en kunnen alleen voortbestaan door aanwas van buiten. Populaties groter dan 25 paar zijn over het algemeen “self supporting”. In kolonies daar tussen is het succes wisselend en afhankelijk van lokale en variabele factoren.

Groene pijlen geven mate uitwisseling weer

13

Alle voorzieningen, die in de voorgaande hoofdstukken zijn beschreven, zijn eenvoudig te realiseren, maar daarmee is de huismus nog niet terug! Huismussen zijn zoals eerder gezegd niet alleen standvogel, maar eenmaal gesetteld zeer honkvast. Gedurende het broedseizoen beweegt de huismus zich binnen een straal van een zeshonderd meter, maar meestal minder dan dat. Van augustus tot oktober zwermen jonge huismussen en een deel van de volwassen vogels uit over een groter gebied. In akkerbouwgebieden werd voorheen voor een belangrijk deel gefoerageerd op oogstresten, maar door verandering in de landbouwtechnieken en andere gewaskeuze speelt dat tegenwoordig geen rol meer van betekenis. Na deze periode keren volwassen mussen terug naar hun eigen broedgebied. Jonge mussen vestigen zich elders. Niet alle mussen nemen deel aan dit ‘zwermen’. Met name populaties in stedelijk gebied leven vaak te ver verwijderd van geschikte landbouw gebieden. Een deel van de mussen in stedelijk gebied leeft het hele jaar binnen een straal van slechts honderd meter.

Stapstenen

Alle eisen die de huismus aan zijn leefgebied stelt moeten binnen een straal van een paar honderd meter bij elkaar liggen. Daarbij komt dat huismussen altijd in kleine kolonies nestelen die onderling wel met elkaar uitwisen. Gezien de geringe afstand die mussen afleggen, mogen de kolonies niet te ver uit elkaar liggen. Dan ontstaan geïsoleerde populaties als een soort eilandjes. Inmiddels is gebleken dat dergelijke populatie zeer kwetsbaar zijn.

Kolonies in kinderboerderijen, dierentuinen, stations e.d. zijn de laatste bolwerken in het stedelijk gebied. Behoud van deze ‘moederkolonies’ is essentieel voor terugbrengen van Nederlandse huismussenpopulatie. Zij vormen de noodzakelijke basis voor het herstel van de populatie. Beherende instanties kunnen hun maatschappelijke betrokkenheid tonen door zich in te zetten voor het behoud van ‘hun huismussen’.

Populatieherstel en [her]kolonisatie kan dus plaatsvinden vanuit deze bolwerken. De nieuwe [of oude] geschikte broedgebieden moeten dan wel binnen de actieradius van de huismus liggen. Omdat de voorziening voor de huismus op een zeer klein oppervlak gerealiseerd kunnen én moeten worden, kan middels de aanleg van stapstenen –kleine stukken voorkeursbiotoop- contact tussen verschillende leefgebieden en populaties bestaan. In veel gevallen zullen de voorziening voor huismussen helemaal geen ruimte innemen. Het gaat dikwijls immers om keuzes die mensen maken in de inrichting van hun eigen leefomgeving. De eerste voorwaarde voor de aanwezigheid van mussen, is de aanwezigheid van mensen.

